

כנס – חינוך מיני בחינוך המיוחד
חנוכה תשס"ה, דצמבר 2005
מנחת הכנס: גב' רותי זרנקין.

גב' ג'ודי בן-עזרא, מנהלת אגף ייעוץ בפועל

החקר המוקיר רואה את נקודות האור של התלמיד שרק איתן ובעזרתן עובדים. עלינו לעבוד עם צוות רב מקצועי, שבלעדיו לא תיתכן עבודה משמעותית לטובתו של התלמיד (לא די במחנכת לבדה, מניעת הבדידות של היועצת). עלינו להביט בנושא ה"מיניות" בעיניים, להישיר מבט ולומר: **הוא שלנו. הוא שלנו כי הוא מטריד תלמידים והורים. הוא שלנו בכל ההיבטים הייעוציים של תחום זה.** היועץ לא רק מעביר תכנית, אלא הוא גם הכלי העיקרי. לכן, העבודה תיעשה קודם לכל ובראשית כל על עצמנו: על היכולות והקשיים, כדי שתוכלו לעמוד מול ולהדריך את חדר המורים והצוות כולו.

ד"ר רונית אלוני – סוגיות בזוגיות ובמיניות בחינוך המיוחד
(סיכום דן פולק וגבו וייס)

המונח המרכזי עליו נדבר הוא אינטימיות. זו המטרה המרכזית, בנוסף ליתר המטרות הפונקציונאליות. מדובר על משהו שהוא מיוחד במינו ומוזר. המושג אינטימיות הוא חדש יחסית, כ-100 שנים מאז מדברים על זה, אך חוקרים את המושג בעיקר בחמש השנים האחרונות. המושג ערטילאי וקשה להשיגו במלואו גם לזוגות רגילים. הלן זינגר מגדירה אינטימיות כקרבה, מחויבות ואקסלוסיביות. מדובר באחריות, שילוב בין האינטלקט והרגשות, שיתוף ברמת הרגש, קשר מילולי ובלתי מילולי, מגע המלווה בקשר עין.

האם אפשר ללמוד וללמד אינטימיות?

אני חושבת שאפשר. המסוגלות לאינטימיות משתנה בין קבוצות שונות, בין היתר על-פי יחסי אובייקט ראשוניים. על פי דוד גרוסמן: 98% גדלו אצל אימא שאהבה אותם "על תנאי" שיהיו טובים בעיניה, לפיכך גדלו באינטימיות חלקית. רק 2% גדלו עם אם שאהבה אותם בכל תנאי, ורק הם מסוגלים לאינטימיות ללא תנאי. המסוגלות לפיכך משתנה, ואנו רוצים להביא אנשים למיצוי מקסימום היכולת שלהם לאינטימיות, וחשוב שזכור: כשמגיעים לקצה גבול היכולת מתעוררת חרדה. מיומנויות אינטימיות הן דרגה גבוהה יותר של מיומנויות חברתיות. יש צורך ב: מיומנויות תקשורת משוכללות, יכולות קוגניטיביות, רגישות והיכולת להבחין בדקויות, תכנון נכון ויוזמה. בהיבט רגשי: בכדי להגיע לאינטימיות זקוקים לדמוי עצמי תקין, דימוי גוף תקין וערך עצמי תקין.

בהתפתחות הפסיכו סקסואלית של הילד החרגי, כל גורמי החברות וסוכני החברות "חברים יחד" ומונעים את היכולת של הילד להתפתח באופן תקין. התוצר "פגום" ברמה של היכולת לחברות והיכולת ליצור אינטימיות.

איך נתגבר על התקלה הזו?

מיומנויות בסיסיות נדרשות:

מה האינטימיות כוללת? יכולות קוגניטיביות, רגישות, תזמון, יוזמה, מיומנויות תקשורת משוכללות, דימוי עצמי, דימוי גוף, תחושת ערך עצמי תקינה.

משרד החינוך

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי

יצירת קרבה כשאני חש ערך עצמי מופחת מעוררת ומגבירה חרדות. אנחנו גם מזהירים את הילדים מפני מפגשים כאלו, שמא יתאכזבו, ומסרסים בכך את המוטיבציה, המועטה לעיתים, שקיימת למרות הכל.

התערבות התנהגותית:

נורמליזציה ולגיטימציה:

נורמליזציה: להיות בן-זוג, לחיות באינטימיות זה דבר נכון, טבעי ורגיל, גם לכל תלמידי החינוך המיוחד – יש לשדר זאת להורים, לצוות, ולתלמידים עצמם.

לגיטימציה: כשרואים התנהגויות של יצירת קשר זוגי ואינטימיות אצל ילדים קטנים, גם אם הן מגושמות במהותן, לא להזהיר אותם מיד, ולא למנוע. עלינו לעודד ולתמוך ולא מיד להלביש עליהם את החרדות שלנו.

בעבודה יש להדגיש הדרגתיות, איטיות, פירוק משימות (לתת משימות עם חזרה רבה בעת הלמידה), משחקי תפקידים והתייחסות למה שקורה בכתה ובהפסקות.

כל קשר שאנו יוצרים עם תלמידינו הוא מודל לקשר ולאינטימיות: מה אנו דורשים מעצמנו, ומזולתנו בקשר עמנו. עלינו להיות מודעים לכך: באיזו מידה אני מהווה מודל טוב לקשר זוגי וחברתי.

אנו רוצים שהקשרים ביניהם בגיל הצעיר יהוו מודל לקשר זוגי בעתיד. עלינו לסייע להם להתכונן לפני, להדריך תוך כדי, ולתת משוב לאחר. לאפשר תרגול מקדים בסביבה מוגנת, ואח"כ בסביבה טבעית.

שיפור הופעה החיצונית: הרבה פעמים אנו והורים משתמשים במחסום ההופעה כדי להפוך, באופן לא מודע, את החריג ללא מיני, זאת על ידי הופעה מוזנחת, ילדית, לא מותאמת וכדומה. בכך אנו בעצם מונעים ממנו או ממנה את היכולת ליצור קשר.

פתיחת אופציות (גם לפרטיות): בלי שנאפשר פרטיות, לא תתאפשר אינטימיות. חשוב מאוד לחנך לפרטיות (גם את ההורים) וליצור סביבה שתאפשר זאת. אחרת זה בלתי אנושי ולא מאפשר התנהגות אינטימית נורמטיבית. אם אין פרטיות אנו מזמינים תגובות לא לגיטימיות ותגובות קשות של הסביבה לכך.

סימני אזהרה ומניעת כישלון: אנו רוצים בהתנסויות הראשונות להימנע מכישלון במיומנויות הפשוטות יחסית בהם אנו מתרגלים אותם. על ידי ההצלחות נוכל לבנות את הערך העצמי והאמון ביכולת העמית של התלמיד. יש סימנים אישיים לכל אחד – איפה מסוגל לעבור על גבולות, איפה אינו מתואם די עם עצמו (ואתנו) ועלול "ליפול". רק אחרי שנבנתה רמה גבוהה יחסית של ביטחון עצמי ניתן להציע התנסויות שעלולות להיגמר בכישלון, וגם אז עם הכנה מוקדמת – מה תעשה אם תיכשל? מתן משימות תרגול נוספות, תמיכה (עיבוד חוויות של הכחשה, כעס, אשמה) ועידוד.

ציפיות ומציאות: לכל אחד מסוגלות אינטימית שונה – לעיתים גם מי שמוגבל (קוגניטיבית או אחרת) עשוי להיות מסוגל לאינטימיות רבה יותר מן האדם "הנורמטיבי". ולחלופין – מי שמוגבל מאד דווקא בתחום יצירת קשרים אישיים ואינטימיות, לא נוכל לצפות שיקיים קשר זוגי ארוך טווח לצורך סיפוק צרכיו המיניים. יש להיות מותאם לכל אחד בציפיות ובדרישות. יש לחזק ללא הרף על מה שמסוגלים ומשיגים. מתוך חוויה זו של קבלה הוא יצמח לרמה גבוהה יותר של יכולת אינטימית ולא מתוך הלחץ והציפיות שלנו או של ההורים.

עלינו להיות מאד סבלניים עם התפתחות יכולת האינטימיות של תלמידינו ולזכור שהם יכולים להיות מאד חרדים. קשה להם לתת אמון, בעיקר אם כבר ספגו לאורך חייהם הרבה מאוד אכזבות, גם ממי שמאוד קרובים אליהם. כשמגיעים לגבול היכולת מתעוררת חרדה; **לא כל אדם מסוגל ורוצה בקשר קבוע; לא כל אדם זקוק למיניות בקשר קבוע.** יש כאלה שלא מעוניינים למיניות בתוך קשר אינטימי ויש כאלה שרוצים קשר אינטימי שמורכב רק ממיניות.

מי הם קליינטים שלנו?

המערכת הממסדית? הנהלת ביה"ס? שאר אנשי הצוות במקום העבודה? הורים ויתר בני המשפחה? הדיירים עצמם? הרשימה הזו היא רשימה רבת כוח, שמפעילה עליכם (היועצים) הרבה מאוד לחצים. **חשוב לזכור כי הקליינטים המרכזיים שלנו הם התלמידים/הדיירים עצמם.**

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי

הם נשחקים תחת לחצי המערכת והגורמים השונים. מצד אחד אל לנו ללכת להגנת יתר, אך עלינו לאפשר להם להתפתח ולממש את היכולות האינטימיות והמיניות שלהם.

עם מי אפשר לשתף פעולה ?

המשפחה – הורים, אחים, ובני משפחה מקורבים, מלווים (בהתנדבות או בשכר), מדריכים חברתיים, מטפלים נוספים, מדריכים במקום העבודה. חשוב להדגיש כי עבודה שיקומית נעשית תמיד בצוות. ככל שאדם נמצא בקשר ארוך יותר עם התלמיד השפעתו עליו משמעותית יותר.

עמדות בנושאים שונים שהפננו לד"ר אלוני לפני ההרצאה

- פרטיות: אם אין פרטיות נראה התנהגות אינטימית במקומות ציבוריים. האנשים עושים זאת כי זה צורך טבעי ונורמלי. עלינו לוודא שלכל תלמיד יש את הפרטיות הזו. הדחף המיני, אם הוא נחסם יהפוך לאגרסיה, דיכאון או משהו אחר. יתכן גם שיתפרץ באופן לא מתאים.
- הדרכה בנושא אוננות: חייבת להינתן, בקבוצה או באופן פרטני, כ"א על-פי יכולתו. יש מצבים בהם אין ברירה וחייבים אפילו לשים את הידיים שלנו, שאם לא כן לא נצליח ללמד. אוננות והומוסקסואליות מעוררים הרבה מאד רגישויות, בייחוד במסגרות דתיות. הדתות הגדולות מדחיקות ומתחמקות מנושאים אלו. אנו לא רבנים, ולא אנשי מוסר, תפקידנו להעביר מסר חינוכי מדעי ומטרתנו לגדל אנשים בריאים. עלינו לתת מענה למצוקה והמענה לא יכול להיות מענה מתחמק! מישהו צריך לקחת את האחריות.
- נערות ליווי - כן או לא? התשובה היא ברמה הפרטנית, אם בהשקעה של עבודה האדם יוכל ליצור קשר שיהיה בו מעבר לסיפוק מיני, אז עדיף שלא. ולעומת זאת, אם אין יכולת או אין רצון לקשר רגשי, מעבר לצורך הגופני, אז אולי כן, ואולי, עדיפה אוננות !?
- ביקורים ולינה באותו חדר: יש לנהוג על פי אותן הנורמות על פיהן נחנך את ילדינו האחרים, לעיתים אף עם יותר הקלות, כדי לעודד חברות וזוגיות. לגבי מגורים משותפים, יש מוסדות בהם אין מגורים משותפים, אין נישואין, אין אפשרות לישון יחד. כמובן שזו גישה לא אנושית ולא מקובלת. אם אין אפשרות לכך, על המסגרת לשאול את עצמה לשם מה היא קיימת אם איננה מאפשרת חיים בוגרים? גם לקבוע גבולות של זמן לקיום יחסי מין זה לא הוגן, בחברה שלנו אנו לא מתערבים בתחום זה אז למה שנתערב במוסדות? כי יש לנו כוח?

לסיכום

זהו תחום מורכב וקשה ביותר להדרכה ולהפנמה, יש להתאים ציפיות לכל מטופל בכל שלב, יש לאפשר למידה פעילה ורחבת היקף של מיומנויות מרכזיות. לא ללמד מגוון רב, למשל, של אמצעי מניעה. כדי להבטיח הפנמה, יש להתמקד באמצעי מניעה אל אחד יעיל ומתאים, ואותו ללמד לעומק ובאופן כזה שיוכלו להשתמש בו בכל שלב. יש לשאוף להסיר עד כמה שניתן את ההגבלות על קיום אינטימיות. חשוב לעבוד עם כל הצוות ועם המשפחות על בדיקה עצמית של עמדות.

שאלות

ומה בב"ס, ביחס למגבלות של חוקי משרד החינוך ?

החוקים נועדו לכסת"ח, ומי שנגרס תחתם הם בראש וראשונה התלמידים שעבורם אנו עובדים. לפיכך, אם נעבוד רק על פי הנהלים של המשרד, לא נוכל למעשה לעשות דבר משמעותי עבור התלמידים.

האם כשמתחילה עבודה על מיניות וזוגיות בגיל 21, כשכבר הפסיד שנים רבות של התפתחות, עדיין ניתן להדביק את הפער ?

ברור שהתוצאות תהיינה שונות, אך גם אנשים "רגילים" פונים בגילאים בוגרים לטיפול. תמיד יש יכולות לשינוי. גם אם נגיע ל $x+3$ ולא ל $x+10$, תרמנו. זוהי איכות חייו של אדם, גבר או אישה. אם לא נאפשר יותר מימוש מבחינה מינית, לא נאפשר חיים מלאים ומספקים.

מה המקום של מתבגרים שנפגעו מינית ? איך נתיחס ?

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוץ

זו שאלה רלוונטית לכל התלמידים, לאוו דווקא בחינוך המיוחד. (אחת מארבע, אחד משבעה, בחינוך הרגיל !!!). צריך לקחת את זה בחשבון, להיות רגישים, לתת לזה מקום, להפנות לגורמי ייעוץ, להעביר דרכי התגוננות וגורמי תמיכה.

ד"ר בלהה נוי – מנהלת שפי

בנוגע להרצאתה של ד"ר אלוני, חשוב לי להתייחס לכך שההוראות והנהלים הם במידה רבה בידינו. על הקבוצה המובילה בתחום המיניויות בחינוך המיוחד לבנות קוד המתייחס לכללים ולמדיניות של שפ"י והחינוך המיוחד בנוגע החינוך ולייעוץ בתחום המיניויות.

גב' רונית ארגמן - סוגיות אתיות בייעוץ ובחינוך למיניויות בחינוך המיוחד (סיכום: דן פולק)

חלק ניכר מעבודתנו מעורר קונפליקטים ברמה האתית, המקצועית, המוסרית וכיו"ב. אתיקה עוסקת בערכים, תפיסות, עקרונות ותאוריות על הדרך הנאותה להתנהג (גוטמן 2001).

אתיקה מקצועית :

כלפי הלקוחות – תלמידי ביה"ס והוריהם ; כלפי תפקידי בביה"ס ; כלפי עמיתים לעבודה ; כלפי המעסיק (הנהלה, ומשה"ח); כלפי המקצוע עצמו – תחומי ההתערבות אליהם הוכשרתי, תוך הכרה במגבלות ההכשרה.

עקרונות אתיים :

1. עיקרון ההטבה – לעשות את הטוב והמועיל ללקוח ; 2. עיקרון ההימנעות מגרימת נזק ;
3. עיקרון הצדק – לכבד כל אדם ; 4. עיקרון העצמאות האוטונומיה, גם עבור מוגבלים, מדבר על זכות המטופל לקבל החלטות לגבי עצמו.

מודל ה-plissit :

- רמה 1 – לגיטימציה- רשות להיות יצור מיני ולממש מיניויות.
רמה 2 – מידע מוגבל – הרחבת הידע, ניסיון לתקן ידע קיים ומעוות. הפרכת מיתוסים. מתאים לעבודה בקבוצות.
רמה 3 - ייעוץ מיני ממוקד- מכוון לפתרון בעיה אישית ספציפית, בדרך כלל בהתערבות ממוקדת קצרת מועד ואשר אינה דורשת התערבות טיפולית מעמיקה ומורכבת.
רמה 4 – טיפול מיני – בבעיות מורכבות ולאורך זמן.

שאלה : מה אנו עושים בבי"ס? נותרת בינתיים כשאלה.
חינוך מיני על מנת שכל פרט יוכל, במידת האפשר, להגיע להחלטות מודעות ביחס להתנהגות המינית ואורח החיים הרצוי לו, ולממש אתם באופן בטוח ומספק.

התאמת סביבה בחינוך המיוחד :

עיבוד עמדות ותפיסות של הסביבה שינוי התנהגות של דמויות מטפלות ; מתן אפשרות לעצמאות, התנסויות שונות וקבלת החלטות ; התאמה פיזית של הסביבה.
הנחת יסוד : הזכות לחינוך מיני היא זכות של כל ילד ומתבגר ללא קשר לנכות פיזית או אחרת (ע"פ הצהרת האו"ם).

ערכים מתנגשים :

- דוגמא 1: תלמיד בן 13, הלוקה בשיתוק מוחין, והוריו מתנגדים להשתתפותו בשיעורי החינוך המיני.
- קונפליקט בין זכותו של התלמיד, לבין הנאמנות להוריו, שגם הם קליינטים שלנו ?
קונפליקט בין התרומה שעשוי להיתרם התלמיד אם ישתתף, לבין נזק אפשרי עבורו בשל התנגדות משפחתו.

משרד החינוך

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי

- דוגמא 2 : תלמידה בת 9 עם לקויות למידה מורכבות, פונה ליועצת ומבקשת לספר לה סוד (מבקשת הבטחה שלא תספר). מספרת על נגיעות בהסכמה בינה לבין תלמיד אחר בן כיתה ובן גילה, במוסתר, תוך הנאה הדדית. קונפליקט בין שמירה על סודיות ובין הנאמנות למשפחה ולמדיניות בית-הספר.
- דוגמא 3 : תלמיד בן 20 עם הפרעות בתקשורת, המודע לסיכונים הקיימים בצריכת מין קנוי, ומחליט בכל זאת לבקר אצל נערות ליווי, ולעיתים ללא שימוש בקונדומים. קונפליקט בין החובה להגן עליו, לבין זכות הפרט לקבל החלטות על חייו, על התנהגותו המינית והנאתו המינית.
- דוגמא 4 : שני תלמידים מתבגרים, בני 17, עם פיגור שכלי קל, "נתפסו" מקיימים מגעים מיניים בהסכמה בשירותי בית-הספר. קונפליקט בין ערכים אישיים של אנשי צוות שונים הרואים בהתנהגות מינית הומוסקסואלית התנהגות אסורה על-פי ערכי דת ובין מסרים פלורליסטיים אוניברסאליים, המכבד זכותו של כל פרט לבחירה אישית והעדפה אישית.
- תלמיד בן 14 עם פיגור קשה וסיעודי מנסה להתחכך ולאונן על ידה של הסייעת בעת החלפת חיתולים. קונפליקט בין הזדהות עם צרכיו של התלמיד להנאה מינית ובין תפיסות אישיות את המוגבלות כלא מינית. קונפליקט לגבי תפקידו של הצוות בסיוע לתלמיד (האם אני נכנס למקום המלמד ומאפשר סיפוק מיני לתלמיד שמתקשה להגיע לכך?).

התערבויות לצמצום הקונפליקטים :

- פיתוח מדיניות בית-ספרית והקמת צוותי חשיבה מערכתיים רב-מקצועיים.
- הבחנה ברמות התערבות שונות בתחום המיני ועירוב אנשי מקצוע שונים בהתאמה לצרכים ולקשיים שמתעוררים.
- הכשרת אנשי מקצוע בתכניות מסודרות לחינוך מיני, הכוללות עיבוד תפיסות ועמדות.
- פיתוח בקרה על תכניות הלימוד בביה"ס (בקרה פנימית ובקרה חיצונית).
- ניהול שיח פתוח בנושאים ערכיים בין מרכזי התכניות וצוות ביה"ס והורים.
- חיזוק התפקיד של ההורים כמחנכים והעצמתם, והדגשת ייחודו של תפקיד ההורה מול ייחודו של תפקיד ביה"ס.
- פיתוח גישה פרו-אקטיבית לחינוך מיני כלפי התלמידים, המעודדת שיח מתמשך בנושאים מיניים תוך הדגשת ההיבטים הערכיים והתפיסתיים.

סדנא: פיגור קשה ועמוק / ד"ר דליה נסים (סיכום: דן פולק)

איפה עומדים אנשים הסובלים מפיגור קשה ועמוק בעניין של מיניות? ברור לנו שהזכות קיימת, ולפיכך – השאלה העומדת מולנו היא: איך אנחנו מועילים להוצאה מהכוח אל הפועל של אותה הזכות.

אפיוניי האוכלוסייה :

יכולת קוגניטיבית מאוד פגועה ומאוד מצומצמת – אין הבנה של תהליכים, אין לסמוך על למידה בכוחות עצמו, אי-אפשר לסמוך על "לימדנו אותו", "הראיתי לו" וכיו"ב; הסבילות לעמוד בלחצים, כושר ההתמודדות – בנוי ממשתנים רבים. ככל שיודעים ומבינים פחות, כושר ההתמודדות נמוך יותר, יש עלייה בעוצמת ובתכיפות סימפטומים של זעם ופגיעה בעצמי ובאחרים. כמו כן, רמות חרדה ותסכול גבוהות.

עולם חברתי מצומצם מאוד. רמת מודעות נמוכה לקיומם או אי קיומם של אחרים בסביבתם, ודאי למשמעות שיש לאחרים על חייהם (ברגע נתון או בכלל). התפתחות לקויה, כמעט לא קיימת, של יכולת ללמוד מהאחר. היעדר או צמצום היכולת לגמישות מחשבתית. חוסר יכולת להשליך מחוויה אחת לאחרת, ללמוד מכך, לתכנן, "לעגל פינות". קיבעון מחשבתית.

קשיים בהבנת הסביבה, סדר הדברים הצפויים (למשל בסדר היום העומד לפניו). אחד הגורמים העיקריים ל"ויתור" על שליטה, שמתסכל מאוד, עבור מי שבעיקר חווה היעדר שליטה במה שמתרחש בעולמו (אפילו על תפקודיו הגופניים הוא בקושי או בכלל לא שולט).

צמצום השליטה בחיים עלול ליצור: 1. תלות מאוד גדולה באנשים שסביבי. 2. (מאוד לא שכיח אצל הסובלים מפיגור שכלי) להתנתק מהעולם, לפתח אפטיות, אדישות לכל מה שקורה (ומה שעושים לו). לעיתים רמות של דיכאון וחרדה, על-אף שבדרך-כלל קשה מאוד לראות עליהם (או שרואים אך קשה להבין, או לייחס את ההתנהגות לתחושה של דיכאון או חרדה).

כיוון שהם כל כך מטופלים גופנית על ידי הסביבה, הם מתקשים מאוד להבין את מושג הפרטיות. ועוד מקדים לכך, נעדרת או מצומצמת גם תחושת הנפרדות הגופנית. גבולות הגוף מטושטשים – איפה אני מתחיל, איפה נגמר, ומתחיל האחר (אדם או חפץ)?? קשיים תקשורתיים – היעדר שפה או שפה מצומצמת מאוד.

שימש בתרופות, שלרבות מהן יש גם תופעות לוואי כאלו ואחרות, שאינן בהכרח רצויות. לצוות יש צורך "להנמיך" אותם עוד יותר מכפי שהם נמוכים מבחינה תפקודית למעשה (הוא לא באמת מבין את המשמעות שאני מחליפה לו, רואה לו, שעומד לו עכשיו), זאת, גם ובעיקר כדי להגן על הצוות עצמו (כ"א לעצמו) מפני הקושי שבסיטואציה.

מילות מפתח, בהתכוונות לפרקטיקה :

- מה – מה אני רוצה ללמד את התלמיד הזה, על-פי גילו, בתחום הרלוונטי לחייו, מתוך כל הידע המצוי בעולם תחת הכותרת: חינוך חברתי מיני.
- איך – איך אלמד אותו? איך יבצע התלמיד את מה שלמד? הכי פרקטי שיש, עבור התלמיד.
- מתי – מתי לעשות (טיפול במחזור, אוננות, וכיו"ב)? מתי להקנות, מתי במשך היום? באיזה גיל?
- איפה – איפה לעשות מה? איפה ללמד מה?
- למה – הסיבות הגורמות לצורך, לעוררות, לרצון המיני, לתופעות ההתבגרות וכיו"ב. שאלה שעל התשובות לה נאלץ לוותר במקרים רבים, בעת שאנו עוסקים בחינוך וטיפול באוכלוסייה שיש לה פיגור עמוק וקשה.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי

עבודה סדנאית – אורנה פדואל

- מעבירה **מראה** משני הכיוונים, מבקשת **להביט** ולהעביר – עבורנו זה עניין של יום ביומו, אפילו מספר פעמים ביום, אך עבור תלמידים רבים – אין זה כך. עבורי, זו חלק מפעילות הבוקר, כמעט פעילות שגרתית עם התלמידים. להביט במראה זו עבודה על הדימוי העצמי, הזהות העצמית, הקבלה של – מי אני? איך אני נראה? איך והאם הבעות פניי משתנות? ואיך אני, עם כל המגבלות שלי וכל הכוחות שלי. שימו לב, הסתפרת, אתה מחיך? וכיו"ב. ילד "רגיל" בגיל שנה וחצי מזהה עצמו במראה, יודע ש "זה אני".
- **מוסיפה לו אביזרים (משקפיים, זקן מלאכותי, וכיו"ב) – להביט במראה שוב.** איך הזהות שלי משתנה על-פי מה שעל פניי ?
- **נותנת לו לבחור בין אביזרים שונים, כתוספת לפניו.**
- בסופו של תהליך, על מנת לבחון האם באמת למד לזהות את עצמו בהביטו במראה – **נסה לזהות ולבחור את תמונתך מתוך תמונות של כל חברי הכיתה.**
- **שימוש במצלמה דיגיטאלית – מאוד מועיל.**
- **תכנת מחשב : תמונות BARD MAKER P.C.S. שימוש בתמונות כתקשורת חלופית.**
- **שימוש ב"פלט קולי", הקלטת מסרים – "אני בן" "אני בת", ושימוש בהם על-פי צורך.**
- **שימוש בטייפ מנהלים, גם כדי שישמעו את קולם.**
- **שימוש בבובות ובאמצעי המחשה (כגון : מיטה, חדר) כדי להעביר מסרים בדבר כללי התנהגות – אסור ומותר, בהתאם למקום וזמן.**

בקשה מעירית : בואו ננסה ולא נחמיץ את ההתמודדויות עם הנושאים הקשים שאנו מתמודדים עמם יום יום, אוננות פומבית, התפשטויות, וכיו"ב.

דליה : זה קורה והרבה, או כי ניסינו ולא הצלחנו, או (במקרים רבים) כי לא ניסינו או התחלנו לנסות מאוחר מדי. כשזה קורה, עלינו חשוב: למה הוא מאונן? למה כל בן-אדם מאונן? על איזה צורך זה עונה, ואיך אנחנו יכולים לדאוג לסיפוק צרכי המיניים (צרכי הפרטיים), בטרם יבואו לידי ביטוי ספונטאני באופן מביך ובלתי ראוי? איך נספק את צרכי הפיזיים, לאוו-דווקא המיניים, אלא הצורך במגע, בתנועה, וכיו"ב.

שאלה : האם להקצות בבי"ס מקום שבו מותר לאונן?

תשובה : במידת האפשר אנחנו לא ניכנס איתו/איתה לשירותים, ואז ושם יעשה מה שבא לו.

דיון (סוער במידה) סביב "פתרון השירותים" בבי"ס – כן או לא? מקום ציבורי או פרטי? הערכה כי הסובלים מפיגור שכלי קשה או עמוק אינם מסוגלים לשלוט בדחף, להתאפק, לדחות סיפוק (כמו שאינם מסוגלים, לעיתים, לשלוט בצרכים האחרים שלהם). בנוסף לכך, אין "סיכון" שילכו באופן עצמאי למקום אחר, בו יגיעו בכוחות עצמם לשירותים ציבוריים, כך שהסכנה שמא יפגשו בו מטרידים פוטנציאליים איננה בטווח האפשרויות.

טענה נגדית שרבים מהם (כנראה) מסוגלים להתאפק הרבה יותר מכפי שנדמה לנו שהם מסוגלים, והצורך הדחוף הוא לעבוד עם הוריהם (או המשפחה, או הנהלת המוסד בו גרים) על ההכרח ליצור ולאפשר מקום פרטי, בבית, לצרכים המיניים.

סדנא: מיניות ולקויי שמיעה / גב' תמי שלו
(סיכמה: רונית יצקר)

שפה ומיניות

שפת הסימנים – הויזואליות של השפה דורשת פתיחות. ש"ס גם ממחישה דברים ובתחום המיני בכל מקרה יש עכבות, קל וחומר כשהכל גלוי וויזואלי. בעבר הסימן לאוננות היה התנועה הגברית, היום נוסף גם הסימן של אוננות נשית. איזו פתיחות והכנה נדרשים מהמטפל, המנחה, היועץ, ההורה ? עמדות של הורים רבים, בדר"כ שומעים כלפי שפת הסימנים היא אנטגוניסטית, יתר על כן כאשר מדובר בסימנים בתחום המיני. התהליך ההתפתחותי-

יחסי אובייקט- תינוק שומע את אמו לפני שהוא רואה אותה או גם כאשר אינה נמצאת בטווח ראייתו. תינוק חרש אינו חשוף לאיתותים מקדימים, חסרה התקשורת הטרומ-תקשורתית. מחקר של אהובה ערן- מטפלת באמנות: במחקר שלה ביקשה מנערים לפסל עץ, הנערים החרשים פיסלו את העץ רק מצדו הקדמי. החלק האחורי נחשב החלק החלש, יש תחושה פחותה של שליטה בסביבה. כדאי לשים לתינוק חרש מראה במיטה ע"מ לתת לו תחושה של שליטה בסביבה (יוכל לראות גם מה קורה מאחורי גבו).

דוגמא נוספת: אם חרשת שתארה את זריקת האפידורל כטראומטית, כי היא לא שמעה את כל ההכנות עד לרגע הדקירה. תהליכי חיזור אצל מתבגרים לק"ש-

מאד ישירים, דבר שיכול להתפרש אצל השומעים כבוטות. אולי העניין קשור לכך שחרשים אינם חשופים לשלבים המרכיבים תהליך, הכל אצלם מקוצר וקונקרטי. ילד צעיר חרש לומד על מיניות דרך העיניים, דרך מגע- נוגעים כדי לשאול, מצביעים על חפצים או אנשים, זו דרך החקירה שלהם. בד"כ תגובת ההורים והסביבה תהיה אל תצביע, אל תיגע. לילד חרש בן להורים שומעים (90% מהילדים החרשים) אין מודלינג של זוגיות בין אנשים חרשים, הוריו שומעים. הפנטזיה של ילד חרש: "כשאני אגדל אני אשמע". את עיקר האינפורמציה בתחום המיני הם שואבים מחברים ולכן יש הרבה דיס אינפורמציה. בשפת הסימנים רואים הכל, אי אפשר ללחוש סוד.

מתבגר שרוצה לאונן בחדרו מבלי לנעול את החדר (כי אז לא יוכלו לקרוא לו מכיוון שלא ישמע דפיקה בדלת) לא שומע צעדים של מי שמתקרב לחדר ומפחד שיפתיעו אותו. כאשר באים לטפל במתבגרים חרשים צריך למקם את הדברים במעגל החיים, לבדוק מהן הנורמות בקרב מתבגרים שומעים או בכל גיל אחר. דבר שני בטיפול- לא לעשות קבוצות רב גילאיות, להתאים את הנושא לגיל ולא לאילוצים טכניים. דבר שלישי- לשים לב לשוני התרבותי, להבדלים בנורמות. ניצול מיני בקרב ילדים חרשים גבוה כי המנצל תופס אותם כלא יכולים לדבר, לספר. הילדים עצמם לא מאמינים שיאמינו להם. צריך ללמד אותם להשתמש במישור האודיולוגי, למשל לצעוק.

הצגת מקרה: רונית יצקר

תאור מקרה של זוג בשנות ביה"ס האחרונות. בתיאור המקרה, הוצגו הקשיים הזוגיים, הבנת הדינמיקה הזוגית ודרכי התערבות תוך הבלטת ההשלכות על אוכלוסיית לקויי השמיעה. כמו כן, הודגשו היבטים מערכתיים והתערבויות ברמת כלל ביה"ס.

סדנא: מיניות והפרעות התנהגות / רונית ארגמן

מאפיינים כלליים של ילדים ומתבגרים עם הפרעות בהתנהגות היכולים להשפיע על קשרים חברתיים ומיניים:

- SELF CENTERED
- קושי בגילוי אמפתיה לאחרים
- חרדות
- רגישות להפרעות נפשיות או רגשיות נוספות
- הפרעות חשיבה
- תפיסה עצמית מעוותת
- רגישות גבוהה לתגובות חברתיות כמו דחייה
- קושי בהתנהגות חברתית מקובלת ומסתגלת
- קושי בשליטה בדחפים ובהתנהגויות
- התנהגות אימפולסיבית והתפרצויות
- התנהגות מניפולטיבית, מתחמנת ומנצלת
- קושי בלקיחת אחריות והעברת אחריות לאחרים

מאפיינים של התנהגות מינית בקרב ילדים ומתבגרים עם הפרעות התנהגות:

- ידע מיני רב (לעיתים ידע שגוי), לא בהתאמה לגיל ולהתפתחות, והצפה רגשית.
- פיתוח תפיסות מעוותות ומקובעות ביחס למיניות בכלל, גימוי מיני, תפקידים מיניים וכו'.
- שימוש במיניות לביטוי רגשי כללי וכדרך לתקשורת חברתית ובינאישית.
- בלבול בין התנהגות מינית ורגשות חיבה ואהבה.
- פגיעה עצמית בגוף ובאברי מין.
- התנהגות מינית מוחצנת (acting out)
- התנהגות מינית אובססיבית
- התנהגות מינית פוגעת באחרים או קורבנית.
- מעורבות ביחסים חברתיים ומיניים ללא אבחנה.
- התנהגות מינית מסתכנת (כניסה למצבים בעייתיים, אי שימוש באמצעי מניעה)
- התנהגות מינית עם אובייקטים שונים לא מתאימים כמו חפצים, בע"ח.
- חרדות מפני קירבה גופנית או קשרים מיניים והתנהגויות מיניות.
- התנהגות מינית קיצונית הנעה בין הימנעות וחוסר גבולות מיניים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי

- שימוש בכוח, תחמוץ ושחוד לשם קבלת מגעים מיניים.
- שימוש בחומרים ממכרים או משחררי עכבות עם פעילות מינית.
- פעילות מינית קבוצתית.

התנהגויות בתחום המיני לילדים עם הפרעות התנהגות.

- ❖ קללות בוטות – "מזדיינת בתחת" "תמצצי לי", תנועות גסות.
- ❖ נגיעות באיברי מין.
- ❖ חשיפה (התערטלות וחשיפה למיניות מהסביבה).
- ❖ אוננות בכיתה – על או מתחת לבגדים, בכיתה או בחצר ביה"ס.
- ❖ פגיעה בבעלי חיים באיברי מין.
- ❖ פנטזיות מיניות – "אתמול זיינתי אותך בלילה".
- ❖ ציורים של פעילות מינית.
- ❖ שוטטות באינטרנט.
- ❖ מגעים מיניים בנוכחות אחרים.
- ❖ פעילות מינית קבוצתית.
- ❖ הזמנת בנים לכל מיני פינות והאשמה באונס.
- ❖ חוסר מובחנות לגבי פעילות מינית.

התנהגות מינית מאוד בוטה, חסרת גבולות ובעייתית, מהווה איום אישי על כל אחד מאנשי הצוות- המשפט "אני אזיין אותך" הופך איש צוות לאובייקט מיני ("כשהוא מסתכל עלי אני מבינה מה עולה לו בראש").

איש צוות חש במקרים מסוג זה: חרדה, חוסר אונים, רתיעה מהתערבות והתייחסות וכעס.

אוכלוסיית הפרעות ההתנהגות מורכבת מהפרעות נפשיות, רגשיות, היסטוריות של פגיעה מינית, פיזית, פסיכולוגית, PTSD ונירולוגיות. להפרעות בהתנהגות קיימות השלכות בהווה ובעתיד בכל תחומי החיים: החברתי, הבינאישי והמיני. בעיות או התנהגויות שלא יטופלו צפויים להסלמה במשך השנים.

ניתוח גורמים:

- משפחתיים - חוסר גבולות, חוסר נוכחות הורית.
- הסטוריות הורים שעברו התעללות או חסכים אחרים.
- הורים שבעצמם סובלים מקשיים התפתחותיים – תפקוד גבולי.
- הורים עם הסטוריית אישפוזים.
- הורים עם קשיים תפקודיים שונים – התמכרויות
- Over sexualize environment
- סקס בנוכחות הבן או הבת.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי

צפייה משותפת בסרטים.

כשבוחנים סביבות ומשפחות קיים בלבול בנושא מסרים מיניים ורצון להכין את הבן או הבת לקיום יחסי מין.

המיניות מאוד מבלבלת. קיימת מיניות ערה מגיל לידה. הגוף מגיב לגירויים שונים. יחד עם זאת, אם נחשוף את הילד לחומרים מיניים, שאינם תואמים את יכולותיו ההתפתחותיות והרגשיות, סביר להניח כי תפיסתו תעוות לגבי הנושא המיני, ותורגש הצפה.

כדי לתת מענה לילד עם הפרעות התנהגות, בנושא חינוך למיניות, יש צורך ב:

- ❖ פיתוח מודעות – פרט לעצמו, לכללים חברתיים ביחס לאחרים סביבו.
- ❖ פיתוח אסרטיביות
- ❖ עבודה ברמה קוגניטיבית – עיבוד עמדות ומיומנויות.

לצורך קידום הצוות והמשפחות, במתן מענה לילד, חשוב:

- ❖ בניית דרכי תגובה - מה אני עונה לתלמיד.
- ❖ ציון הקשר בין פעילות מינית למחלות מין והשלכות מיניות, כגון: הנאה, אחריות, סכנות, בגרות נפשית ופיזית.
- ❖ מתן תמיכה והתייחסות פרטנית לתלמיד.
- ❖ הכרות עם גבולות היכולת שלי כאדם - לראות את ההתנהגות המינית מזוויות ראייה שונות, ליצור אווירה נעימה שתאפשר התייחסות לנושא זה.

פרזנטציה: התערבות מערכתית בבי"ס לתלמידים עם הפרעות התנהגות / ורד שייבה לוי

הוצג תהליך התערבות מערכתית רב שנתית ברמת ביה"ס. בהצגת ההתערבות מתואר שלב הערכת הצרכים, התהליך עם צוות ביה"ס והתהליך עם התלמידים. הודגש נושא העבודה על העמדות, התחושות וחוסר אונים מול קומפלטיות של הצוות. כמו כן, תואר השינוי שנעשה ברמת המדיניות והתגובות כלפי התנהגויות מיניות חריגות או חריגות לכאורה. לסיום מוצגת הערכת התהליך ותכנון לעתיד.

סדנא: מיניות ואוטיזם / מרסלו פונטוביץ'

התקיים מפגש סדנאי בו הועלו קשיים והתמודדויות מהשטח אותן עיבדו בקבוצה. עלתה תחושת החסר בידע ובדרכי ההתערבות הקשורים בעבודה בתחום המיניות עם ילדים ומתבגרים על הרצף האוטיסטי.

פרזנטציה: התערבות מערכתית בביה"ס לתלמידים עם אוטיזם / אתי גזית

הצגה של תהליך התערבות רב שנתי ומורכב בתחום המיניות בביה"ס. הודגשה העבודה עם הצוות, המערכת והתלמידים.

מדינת ישראל
משרד החינוך
המנהל הפדגוגי
שפ"י – שירות פסיכולוגי ייעוצי

הקרנת פרומו של הסרט: "שגיא וניצן"

שיחה עם אמא של ניצן גבי רחל לישנסקי ועם שגיא וניצן.

גבו וייס – סיכום

יש פה, אצלנו, הרבה כוח, ידע ויכולת. עלינו לקחת על עצמנו את האחריות ללמוד ולהתמקצע על מנת שאנו נוכל לתת מענה לצרכים הרבים כל-כך בהקשר של מייניות במערכת החינוך המיוחד. ד"ר בלהה נוי התייחסה לכך בהיבט של נהלים והנחיות וגב' גיודי בן עזרא התייחסה לכך שיש להתייחס לנושא המייניות ברמות השונות של תפקידי הייעוץ בבית הספר לחינוך מיוחד. יש להתייחס לתחום המייניות בעבודה מערכתית, בהנחיית קבוצות לחינוך מיני, בהיוועצות והדרכת צוות, הדרכת הורים ובייעוץ הפרטני. היכולת של היועצים לתת מענה בשטח היא המטרה המרכזית של תהליך ההכשרה המתקיים כרגע בקרב יועצי החינוך המיוחד בארץ. מסר זה הועבר במהלך היום על ידי המרצות והדוברות נציגות שפ"י ועל האגף להרים את הכפפה.

עריכה: גבו וייס – מדריך ארצי לתחום המייניות בחינוך המיוחד
מטעם השירות הפסיכולוגי ייעוצי